

Centraal Planbureau

Nederlandse bedrijven kwetsbaar voor nieuwe coronagolf in buitenland

In deze coronapublicatie beschrijven we het effect op de Nederlandse economie van een (nieuwe) terugval in de Nederlandse uitvoer door een tweede coronagolf. In Europa lopen besmettingscijfers weer op en in veel andere landen woedt het virus door. Met deze coronapublicatie analyseren we de sectorale gevolgen voor de Nederlandse economie.

Coronapublicatie

In deze reeks publicaties belicht het CPB de economische gevolgen van de coronacrisis

CPB coronapublicatie

Daan Freeman, Oscar Lemmers (CBS),
Gerdien Meijerink, Marcel Timmer

oktober 2020

Inleiding

Het CPB brengt een reeks publicaties uit over de economische gevolgen van de coronacrisis. Hiermee draagt het actief bij aan het ondersteunen van het beleid met onafhankelijke, wetenschappelijk onderbouwde, inzichten en ramingen. Dit artikel is geschreven in samenwerking met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De onderdelen met scenario's en beleidsaanbevelingen vallen buiten het werk van het CBS.

In deze coronapublicatie beschrijven we het mogelijke effect op de Nederlandse economie van een terugval in de Nederlandse uitvoer van goederen en diensten in het geval van nieuwe *lockdown*-maatregelen in het buitenland bij een tweede coronagolf. Sinds de uitbraak van corona is de consumptie in een groot aantal landen met maatregelen teruggelopen. Bedrijven in dienstensectoren, zoals de horeca, zijn hard geraakt door de binnenlandse *lockdown*, daarnaast hebben bedrijven in de industrie en de transportsectoren juist te maken met lagere uitvoervraag door maatregelen in andere landen. Ook de Nederlandse export vindt minder aftrek. In het tweede kwartaal van 2020 was de totale Nederlandse uitvoer 15% lager dan een jaar eerder (CBS¹), en voor bepaalde producten was de vraag in de piek van de coronacrisis (maart tot en met juni) zelfs meer dan een kwart lager dan in dezelfde periode in 2019. Eveneens liet de wereldhandelsmonitor een flinke val van de wereldhandel zien: maar liefst -16% tussen maart en mei 2020. Nog niet eerder is de wereldhandel in vreedstijd zo hard gedaald. In juni veerde de wereldhandel weer terug. Echter, het herstel wordt bedreigd door een tweede coronagolf: in Europa lopen besmettingscijfers weer snel op en in veel landen buiten Europa woedt het virus door. Deze coronapublicatie analyseert voor Nederland wat de mogelijke sectorale gevolgen zijn van een nieuwe terugval in de uitvoervraag.

We analyseren het directe effect van een terugval in de uitvoervraag (het effect in de exporterende sector), als ook het indirecte effect in andere sectoren (het effect op de toeleveranciers). Om een beeld te krijgen van de impact van een lagere uitvoervraag, is het belangrijk om zowel deze directe als indirecte toegevoegde waarde in uitvoer mee te nemen (Los et al., 2014; Los en Ye, 2020). De directe toegevoegde waarde is de waarde die wordt toegevoegd aan de goederen en/of diensten die een sector zelf exporteert. Dit is het verschil in waarde tussen uitvoerproductie en het verbruik van de hiervoor benodigde intermediaire goederen en diensten. Als deze intermediaire goederen en diensten, zoals halffabricaten, worden ingekocht bij Nederlandse leveranciers, wordt er ook door deze leveranciers waarde toegevoegd. Dit geldt ook weer voor de leveranciers van leveranciers enzovoorts; tezamen is dit de indirecte waarde die in Nederland wordt toegevoegd in de productieketens van exporten. Het totale effect is de som van het directe en indirecte effect.

We simuleren mogelijke schokken op de uitvoervraag op basis van drie scenario's van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) (Bekkers et al., 2020). We gebruiken scenario's van de WTO als inschatting van de te verwachten daling van Nederlandse uitvoer door nieuwe maatregelen bij een tweede coronagolf.² De scenario's laten de verwachte daling in uitvoervraag *per product* zien. Wij vertalen deze productvraag naar productie in Nederlandse sectoren door de uitvoerdaling toe te passen op elk uitvoerproduct waar iedere sector direct en indirect aan bijdraagt. Hiermee krijgen we per sector een beeld van de te verwachten daling in toegevoegde waarde als resultaat van een mogelijke daling van de uitvoervraag.

---

¹ <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/84106NED/table?dl=41BDF>

² Hierbij hebben we ook wederuitvoer meegenomen. Bij wederuitvoer gaat het om goederen die hier oorspronkelijk zijn ingevoerd en het land in (vrijwel) onbewerkte staat weer verlaten. Nederland speelt daarbij dus voornamelijk de rol van tussenhandelaar. Het toegevoegde waarde aandeel van wederuitvoer ligt daarom doorgaans veel lager. Vanwege het grote volume is de wederuitvoer toch goed voor 4 procent van het bbp.

De sectoren die hard geraakt zullen worden door een daling van de uitvoervraag bij nieuwe maatregelen zijn juist de sectoren die door de nationale *lockdown* relatief gespaard blijven. Bij de binnenlandse maatregelen zijn het voornamelijk bepaalde dienstensectoren - zoals detailhandel, horeca, entertainment en accommodaties – waar de contactbeperkingen voor grote problemen zorgden (UWV, 2020; CBS, 2020; Soederhuizen et al., 2020). Onze resultaten laten zien dat door een uitval van de uitvoervraag vooral bedrijven in de transportsector en industrie geraakt worden. In het lichte scenario met een wereldwijde *lockdown*-maatregelen van drie maanden, daalt de toegevoegde waarde in de sectoren vervoer en opslag, de elektrotechnische industrie en de machinebouw met 7 tot 13%. Deze effecten verdubbelen bijna bij een scenario van 6 maanden (13-24%). Dit laat zien dat de effecten van een hernieuwde wereldwijde maatregelen voor de Nederlandse economie groot kunnen zijn. En de sectoren die het hardst geraakt worden, zijn andere sectoren dan de sectoren die geraakt zullen worden door een binnenlandse *lockdown*.

Welke sectoren zijn kwetsbaar voor een lagere uitvoervraag?

Internationale handel is zeer belangrijk voor Nederland. Nederlandse bedrijven verkopen veel in het buitenland en daarnaast is Nederland een groot doorvoerland voor handel tussen de EU en de rest van de wereld. Recent werk van het CBS laat zien dat ongeveer een derde van de Nederlandse werkgelegenheid en bbp direct of indirect gepaard gaat met uitvoeractiviteiten (CBS, 2020). Een daling van de vraag naar uitvoer zal de Nederlandse economie daarom hard raken. Om te weten hoe groot de impact is, moeten we weten hoeveel directe en indirecte waarde in Nederland wordt toegevoegd aan goederen en diensten bestemd voor de export.

We gebruiken input-output tabellen van het CBS voor het berekenen van de directe en indirecte toegevoegde waarde. Deze tabellen geven een beeld van de leveringen tussen bedrijven in verschillende sectoren en hoeveel er in het buitenland verkocht wordt. Door stromen van toegevoegde waarde tussen sectoren te traceren, berekenen we hoeveel directe en indirecte Nederlandse toegevoegde waarde gepaard gaat met de uitvoer. Deze meten we als het aandeel van de waarde die per euro uitvoer van een product in iedere sector wordt toegevoegd. We gebruiken de meest recente tabellen met data van 2019 en gaan ervan uit dat de toegevoegde waarde per euro uitvoer en de relaties tussen sectoren in 2020 stabiel zijn gebleven. Dat wil zeggen dat relaties tussen bedrijven, ondanks de lagere uitvoer, niet zijn veranderd.³

Figuur 1 laat per uitvoerproduct zien hoeveel directe en indirecte waarde wordt toegevoegd in Nederlandse sectoren. Zo zien we bijvoorbeeld aan de hand van Figuur 1 dat bij een daling van de uitvoer van machines, de toegevoegde waarde in de machine-industrie zal dalen met ruim 30% van de uitvoerdaling. Daarnaast zal de toegevoegde waarde elders in de economie nog een keer met bijna hetzelfde dalen door indirecte effecten. Dit zal in sectoren zijn die halffabricaten en andere intermediaire goederen en diensten leveren aan de machine-industrie, zoals de metaalindustrie of dienstensectoren als de groothandel en de uitzendbranche. Ter illustratie, tijdens het tweede kwartaal van 2020 was de totale Nederlandse uitvoer 15% lager dan een jaar eerder. Gegeven de ratio's, is deze daling verantwoordelijk geweest voor een daling van Nederlandse toegevoegde waarde over heel 2020 van 1.3% en een verlies van 76 duizend voltijdbanen (1% van de werkgelegenheid) ten opzichte van 2019.

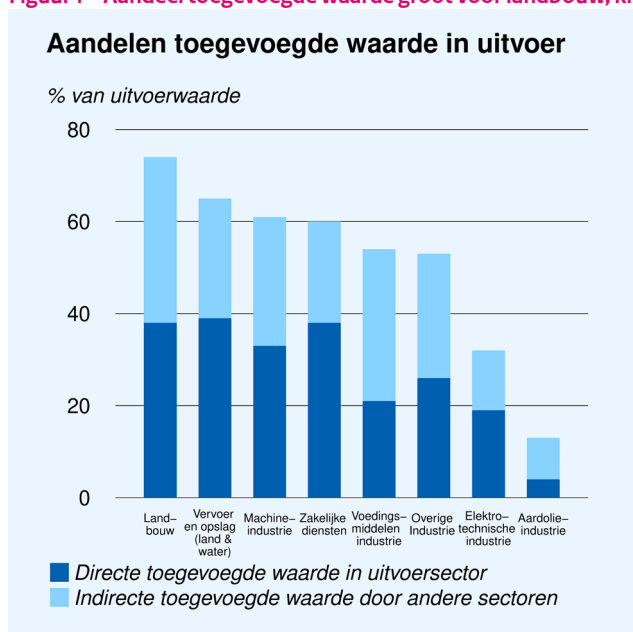
---

³ Een groot deel van de Nederlandse uitvoer vindt plaats bij multinationals, maar het mkb is een belangrijk toeleverancier in hun waardeketens en draagt op die manier ook bij aan de waarde die in Nederland wordt toegevoegd (Onat et al., 2018).

Er is een grote verscheidenheid in de Nederlandse totale toegevoegde waarde in uitgevoerde producten: van 15% in uitvoer van de aardolie-industrie tot meer dan 70% in uitvoer van de landbouw (Figuur 1).

Voor elke euro aan uitvoer van landbouw, vervoer en opslag en van de zakelijke dienstverlening (zoals reisbureaus en financiële dienstverlening) wordt binnen de sectoren zelf meer dan 30 cent aan waarde toegevoegd. Daarnaast wordt in andere, toeleverende sectoren nog eens meer dan 25 cent toegevoegd. Dit staat in sterk contrast met de sectoren rechts in Figuur 1, waar veel minder wordt verdiend per euro export. Dit komt onder andere doordat in deze sectoren, zoals de elektrotechnische industrie, veel geïmporteerde intermediaire goederen, zoals onderdelen, worden gebruikt. Hierdoor is de Nederlandse toegevoegde waarde kleiner.⁴ Ter illustratie, elke euro uitvoer van landbouwproducten levert meer dan twee keer zoveel op als uitvoer van de elektrotechnische industrie en meer dan vijf keer zoveel als van de aardolie-industrie. Het maakt dus nogal uit voor de Nederlandse economie welke productmarkten het hardst geraakt worden door een wereldwijde tweede golf.

Figuur 1 – Aandeel toegevoegde waarde groot voor landbouw, klein voor aardolie-industrie

Noot: Het gaat hier om het aandeel van toegevoegde waarde in bruto uitvoerwaarde van goederen en diensten. Wederuitvoer tellen we hier niet mee. De dienstenuitvoer nemen we exclusief reisverkeer, dat is de consumptie door buitenlandse ingezetenen in Nederland. “Overige industrie” omvat onder andere chemie, en productie van hout/papierproducten en kleding.

⁴ Zie ook (Cremers et al., 2019) over importafhankelijkheden van Nederlandse sectoren met Rusland, de VS en China.

Een tweede golf in het buitenland leidt tot deels wegvallen van de vraag naar Nederlandse producten

De precieze daling van de wereldhandel door een tweede golf is nog onduidelijk. Dit hangt onder meer af van de lengte van de *lockdown*-maatregelen die in andere landen genomen worden. De WTO heeft begin dit jaar scenario's ontwikkeld voor de effecten op de wereldhandel van de wereldwijde maatregelen bij de eerste coronagolf die toen de wereld over ging. We veronderstellen dat deze scenario's ook valide zijn voor een mogelijke tweede golf. De drie scenario's die door de WTO zijn ontwikkeld, zijn een relatief positief scenario met wereldwijde maatregelen van drie maanden, een middenscenario met een maatregelen van zes maanden en een wat minder snelle opleving, en een negatief scenario met langere maatregelen die tot 12 maanden lang gelden, met blijvende schade. Daarbij gaat de WTO ervan uit dat de coronapandemie en de maatregelen leiden tot een beperking van het arbeidsaanbod, een stijging van de handelskosten en een verlaging van zowel de vraag als het aanbod in sectoren die het zwaarst door de maatregelen worden getroffen. Afhankelijk van het scenario daalt de totale handel met 8% tot 20%. Het eerste scenario met maatregelen van drie maanden sluit het best aan op de waarnemingen bij de eerste golf in maart-mei van dit jaar.

In de WTO-scenario's daalt de wereldhandel van transportdiensten, zakelijke diensten en de elektrotechnische industrie het hardst, de handel in farmaceutische producten neemt juist toe.⁵ In de scenario's zijn het doorgaans dezelfde producten waarvan de wereldhandel sterk terugvalt. Daarnaast daalt de wereldhandel in industriële producten doorgaans fors. Wereldhandel in producten als metalen, landbouwproducten en fossiele brandstoffen daalt het minst. De sectorverdeling van de impact van de wereldhandelsdaling in de WTO-scenario's komt vrij goed overeen met die van de daling van de Nederlandse (goederen-, diensten- en weder)uitvoer in het tweede kwartaal van 2020 (gebaseerd op CBS-data).

Vervoer en opslag, de elektrotechnische industrie en de machinebouw zouden het zwaarst worden geraakt door nieuwe wereldwijde *lockdown*-maatregelen (Tabel 1). We vermenigvuldigen de toegevoegde waarde per euro uitvoerproduct met de verwachte daling in de uitvoervraag naar dat product. In scenario 1 daalt de toegevoegde waarde in vervoer en opslag, de elektrotechnische industrie en de machinebouw met 7 tot 13%. In de andere scenario's valt de daling hoger uit, maar zijn het dezelfde sectoren die het meeste/minste verliezen. We nemen daarbij de directe en indirecte effecten mee. Sectoren die zelf relatief weinig exporteren maar die wel veel leveren aan grote uitvoersectoren, zoals veel zakelijke diensten (bijv. groothandel), kunnen daardoor alsnog schade oplopen. Hetzelfde geldt voor sectoren waar de directe uitvoer minder hard daalt, zoals in de basismetaal- en metaalproductenindustrie.

---

⁵ Wereldhandel van horeca, niet-zakelijke diensten en NUTS daalt ook sterk, maar vormt maar een zeer klein aandeel van de totale wereldhandel. De cijfers in de WTO-scenario's zijn in reële termen, en prijsveranderingen zoals een olieprijsdaling tellen daarin dus niet mee.

Tabel 1 - Verandering bruto toegevoegde waarde per sector onder verschillende WTO-scenario's voor de wereldhandel (2020 ten opzichte van 2019)

Sectoren	Duur van <i>lockdown</i> -maatregelen in het buitenland		
	3 maanden	6 maanden	12 maanden
	(%)	(%)	(%)
Vervoer door de lucht	-13	-24	-25
Elektrotechnische industrie	-9	-17	-20
Overige transportmiddelenindustrie	-7	-15	-18
Auto- en aanhangwagenindustrie	-5	-15	-22
Vervoer en opslag exclusief vervoer door de lucht	-7	-14	-16
Elektrische apparatenindustrie	-7	-14	-17
Industrie niet elders genoemd	-6	-14	-19
Machine-industrie	-7	-13	-16
Aardolie-industrie	-7	-12	-15
Delfstoffenwinning (o.a. aardgas)	-5	-10	-12
Basismetaal, metaalproductenindustrie	-5	-10	-12
Landbouw, bosbouw en visserij	-5	-9	-10
Voedings-, genotmiddelenindustrie	-5	-9	-10
Handel	-4	-8	-10
Zakelijke dienstverlening	-3	-7	-8
NUITS	-3	-6	-8
Bouw	-1	-2	-2
Horeca	-1	-2	-2
Overheid, onderwijs, overige niet-commerciële dienstverlening	0	-1	-1
Gezondheids- en welzijnzorg	0	0	0
Farmaceutische industrie	4	4	4

Noot: De cijfers laten per sector zien wat de totale (directe en indirecte) impact is van de uitvoerdaling onder de drie scenario's op toegevoegde waarde in 2020 t.o.v. 2019. Eigen berekeningen op basis WTO scenario's en CBS I-O tabellen.

Voornamelijk sectoren in de industrie verliezen veel door nieuwe wereldwijde *lockdown*-maatregelen bij een tweede golf. Deze sectoren maken doorgaans deel uit van grotere internationale waardeketens: ze exporteren een groot deel van de omzet en zijn voor een groot deel van hun productie afhankelijk van invoer. Het aandeel Nederlandse toegevoegde waarde in hun productie is daarom relatief laag, maar uitvoerverdiensten maken desalniettemin een groot deel van hun toegevoegde waarde uit. Zo zorgen de uitvoeractiviteiten in veel industriële sectoren, zoals de elektrotechnische en de auto-industrie, voor meer dan 80% van de toegevoegde waarde van de sector. Ze hebben daarom meer last van een dalende uitvoervraag dan sectoren die voornamelijk deel uitmaken van binnenlandse waardeketens gericht op de Nederlandse markt.

In veel dienstensectoren blijft de schade door dalende uitvoer in relatieve zin beperkt. Dit zijn over het algemeen sectoren die de binnenlandse markt bedienen, zoals de horeca en detailhandel. Dit zijn nu juist de sectoren die hard geraakt zijn door de binnenlandse *lockdown* (Kwaak et al., 2020).⁶ Daarnaast zijn deze sectoren, met uitzondering van sommige zakelijke diensten, minder vaak indirect betrokken bij de productie van uitvoerproducten van andere sectoren. Echter, de sectoren handel en de zakelijke dienstverlening zijn wel grote sectoren, zodat een beperkte daling in relatieve zin wel een substantiële daling in bbp teweeg kan brengen.

⁶ Een uitzondering kan gemaakt worden voor internationaal vliegverkeer en toerisme. Een deel van de internationale toeristen die zijn weggevallen is echter vervangen door Nederlanders die in eigen land op vakantie zijn gegaan ([link](#)).

Conclusie

Een scherp dalende uitvoervraag ten gevolge van een tweede wereldwijde coronagolf met bijbehorende maatregelen zal Nederlandse exportbedrijven hard raken. Dit zullen echter andere bedrijven zijn dan die in de eerste coronagolf door de binnenlandse *lockdown* zijn getroffen. Veel aandacht is gegaan naar de ondernemers en instellingen die zwaar onder de binnenlandse maatregelen hebben geleden. Deze zitten meestal in de dienstensector, denk aan de klappen die horecabedrijven en cultuurinstellingen hebben gekregen. Wat onderbelicht is gebleven, is welk effect maatregelen in het buitenland hebben gehad op Nederlandse bedrijven. De bedrijven die hard geraakt worden door vraaguitval in het buitenland zitten met name in de sectoren industrie en transport. Deze bedrijven blijven kwetsbaar voor nieuwe maatregelen in het buitenland.

Wees in het geval van een tweede golf alert op de effecten van een terugval in zowel binnenlandse als buitenlandse vraag. De schade door de binnenlandse *lockdown* is voor individuele bedrijven groot geweest. Bedrijven die geraakt worden door de huidige uitvoerdaling lijken over het algemeen nog niet meteen in de gevarezone te verkeren. Wel bestaat het gevaar dat ze op langere termijn uitgehold kunnen worden bij een tweede coronagolf in het buitenland. Als bedrijven in de industrie en transport omvallen kan het uitstralingseffect groot zijn, omdat ze ingebed zijn in een netwerk van Nederlandse toeleveranciers en afnemers, met name in het mkb (Onat et al., 2018). Bij een tweede golf kunnen er dus maatregelen nodig blijven die ondersteuning kunnen bieden aan bedrijven die last blijven hebben van een langlopende terugval in de wereldwijde exportvraag.

Literatuur

Bekkers, E., A. Keck, R. Koopman en C. Nee, 2020, Methodology for the WTO trade forecast of april 8 2020, WTO Economic Research and Statistics Division, Geneva.

CBS, 2020, Nederland Handelsland; Export, investeringen & werkgelegenheid, CBS. https://www.cbs.nl/-/media/_pdf/2020/36/nederland-handelsland-2020.pdf.

Cremers, D., B. Loog, T. Notten, L. Prenen en K.F. Wong, 2019, De Nederlandse importafhankelijkheid van China, Rusland en de VS, CBS.

Kwaak, T., N. Cheikh, G. Schippers, D. Snel, E. Tammens en W. Verhoeven, 2020, CPB scenario's economische gevolgen coronacrisis voor sectoren, grootteklassen en regio's, Panteia, Zoetermeer.

Los, B., M. Timmer en G.J. de Vries, 2014, De concurrentiepositie van Nederland in mondiale waardeketens, *ESB*, vol. 4689-4690: 432-436.

Los, B. en X. Ye, 2020, Italië en Spanje zijn samen economisch even belangrijk voor Nederland als het VK, *ESB*. <https://esb.nu/esb/20060397/italie-en-spanje-zijn-samen-economisch-even-belangrijk-voor-nederland-als-het-vk>.

Onat, E., A. Boutourat, D. Cremers, J. Exel, R. Kaashoek, K. Keller, O. Lemmers, M. Mateboer, J. Menger en R. van Roekel, 2018, Multinationals en niet-multinationals in de Nederlandse economie, CBS. <https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2018/41/multinationals-en-niet-multinationals-2010-2016>.

Soederhuizen, B., L. Bettendorf, H. van Heuvelen, B. Kramer en S. Lammers, n.d., De gevolgen van de coronacrisis voor Nederlandse bedrijven en banken, CPB. <https://www.cpb.nl/sites/default/files/omnidownload/CPB-Coronapublicatie-De-gevolgen-van-de-coronacrisis-voor-Nederlandse-bedrijven-en-banken.pdf>.

UWV (2020). Factsheet aanvragen NOW-regeling 7 juli 2020. UWV. <https://www.uwv.nl/overuwv/Images/factsheet-now-080720.pdf>